

Matematika II – přednáška 2

Co bude dneska?

Co to je izokřivka (izoplocha).

Operace s funkcemi, Složená funkce, Omezená funkce, Vektorová funkce.

Limita a spojitost funkce n -proměnných.

Parciální derivace a jejich geometrický význam.

Gradient funkce n -proměnných a jeho fyzikální a geometrický význam.

P.S.: Nějaké příklady.

Tyto slidy jsou na adrese

http://marian.fsik.cvut.cz/~neustupa/M2_Neu_prednaska02.pdf

Slidy nenahrazují skripta ani zápisky ani účast na přednášce a jsou pouze pro osobní potřeby.

Izokřivky, Izoplochy

Kromě grafu je jiná možnost jak vizualizovat funkci dvou (více) proměnných sestavením soustavy (několika) izokřivek.

Definice (izokřivka). Je-li $y = f(x_1, x_2)$ funkce dvou proměnných a k je zvolené reálné číslo, pak množinu bodů $\{[x_1, x_2] \in \mathbb{E}_2; f(x_1, x_2) = k\}$ nazýváme *izokřivkou* funkce f . Rovnici $f(x_1, x_2) = k$ nazýváme rovnicí uvažované izokřivky.

Př: $f(x, y) = x^2 + y^2$ pro $k_1 = 1, k_2 = 4, k_3 = 0, k_4 = -4$.

Příklady z praxe: vrstevnice (body na křivce se stejnou nadmořskou výškou), izobara (stejný tlak), izoterma (stejná teplota) ...

Definice (izoplocha). Je-li f funkce tří proměnných a k je reálné číslo, pak množinu bodů $\{[x_1, x_2, x_3] \in \mathbb{E}_3; f(x_1, x_2, x_3) = k\}$ nazýváme *izoplochou* funkce f .

Operace s funkcemi

Nechť f a g jsou funkce n proměnných s definičními obory $D(f)$, $D(g) \subset \mathbb{E}_n$.

Součtem funkcí rozumíme funkci h , kde $D(h) = D(f) \cap D(g)$ a která každému $X \in D(h)$ přiřazuje hodnotu

$$h(X) = f(X) + g(X)$$

Zkrácený zápis $h = f + g$.

Rozdíl, součin, podíl funkcí. Na tabuli.

Složená funkce

na tabuli

$$y = f(x_1, x_2, \dots, x_n)$$

$$x_1 = \varphi_1(t_1, \dots, t_k)$$

$$\vdots$$

$$x_n = \varphi_n(t_1, \dots, t_k)$$

$$y = T(x_1, x_2, x_3)$$

$$x_1 = \varphi_1(t)$$

$$x_2 = \varphi_2(t)$$

$$x_3 = \varphi_3(t)$$

$y = f(\varphi_1(t_1, \dots, t_k), \varphi_2(t_1, \dots, t_k), \dots, \varphi_n(t_1, \dots, t_k))$

musí $G \subset E_k$

$\varphi_1, \dots, \varphi_n$ jsou def. na G

$\hookrightarrow f$ musí být def. $H\varphi_i(G)$, $i \in \{1, 2, \dots, n\}$

Složená funkce

na tabuli

Omezená funkce

Definice (omezená funkce). *Nechť f je funkce n proměnných a $M \subset D(f)$. Funkci f nazýváme **shora omezenou na množině M** , jestliže existuje reálné číslo K takové, že $\forall X \in M : f(X) \leq K$.*

Obdobně, funkci f nazýváme **zdola omezenou na množině M** , jestliže existuje reálné číslo L takové, že $\forall X \in M : f(X) \geq L$.

Funkci f nazýváme **omezenou na množině M** , je-li f na M omezená zdola i shora.

Je-li funkce f shora omezená na celém svém definičním oboru $D(f)$, pak tuto funkci nazýváme krátce **shora omezenou**. Podobně i funkci **zdola omezenou** a **omezenou**.

Vektorová funkce

vekt. pole

na tabuli

$$f^{\rightarrow}(x) = \begin{pmatrix} f_1(x) \\ f_2(x) \\ \vdots \\ f_n(x) \end{pmatrix} = \text{vektor o } n \text{ složkách}$$

$x \in E_n$

$$f = f^{\rightarrow} = (f_1, f_2, \dots, f_n)$$

- $f^{\rightarrow} = (\underline{u}, \underline{v}, \underline{w}) = u\vec{i} + v\vec{j} + w\vec{k}$

- $f^{\rightarrow} = (u, v)$

Limita a spojitost funkce n -proměnných

$\mathbb{R}^*$ je tzv. rozšířená množina reálných čísel.

Je to sjednocení množiny reálných čísel $\mathbb{R}$ a dvouprvkové množiny $\{-\infty; +\infty\}$.

Nechť je f funkce n proměnných, $A \in \mathbb{E}_n$ a $a \in \mathbb{R}^*$.

Poznámka: Při limitě uvažujeme, že se bod X blíží k nějakému bodu A . U funkce jedné proměnné to bylo po ose x . Zde budeme předpokládat blížení "ze všech směrů".

Definice (limita funkce). *Nechť f je funkce n proměnných, $A \in \mathbb{E}_n$, $a \in \mathbb{R}^*$ a existuje prstencové okolí $P(A)$, které je celé obsaženo v definičním oboru funkce f . Jestliže pro každou posloupnost bodů $\{X_k\}$ v $P(A)$ platí implikace*

$$X_k \rightarrow A \implies f(X_k) \rightarrow a,$$

*pak číslo a nazýváme **limitou funkce f pro X blížící se k A** . Píšeme:*

$$\lim_{X \rightarrow A} f(X) = a \quad \text{nebo} \quad \lim_{x_1 \rightarrow a_1, \dots, x_n \rightarrow a_n} f(x_1, \dots, x_n) = a.$$

$X_k \rightarrow A$ je kratší zápis toho, že $\lim_{k \rightarrow +\infty} X_k = A$.

Podobně, $f(X_k) \rightarrow a$ znamená, že $\lim_{k \rightarrow +\infty} f(X_k) = a$.

Pozn.: Funkce nemusí být definována v bodě A !

Př.: na tabuli. Věta na tabuli.

Rozdíl, součet, součin a podíl limit.

Předpokládejme, že $\lim_{X \rightarrow A} f(X) = a$ a $\lim_{X \rightarrow A} g(X) = b$. Pak

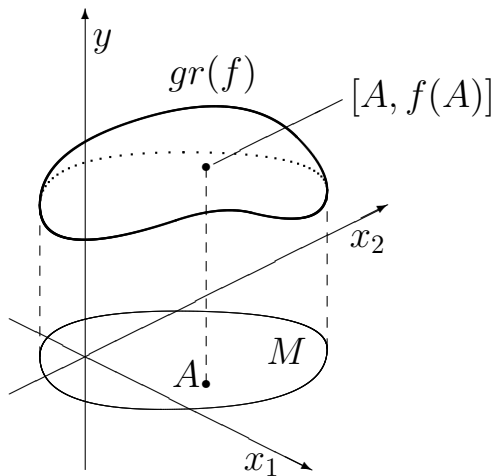
$$\lim_{X \rightarrow A} [f(X) \pm g(X)] = a \pm b,$$

$$\lim_{X \rightarrow A} f(X) \cdot g(X) = a \cdot b,$$

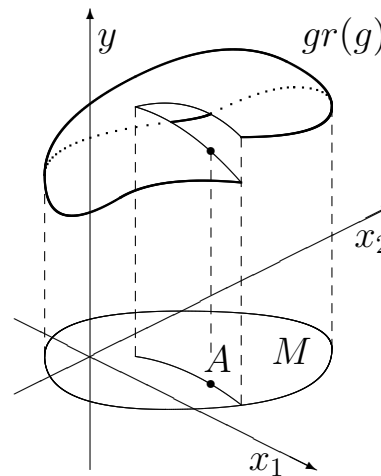
$$\lim_{X \rightarrow A} \frac{f(X)}{g(X)} = \frac{a}{b}$$

za předpokladu, že výrazy na pravých stranách mají smysl.

Spojitosť funkce - myšlenka, Obrázek ze skript

Obr. 5a

Obr. 5b

Funkce f je spojitá v bodě A a v množině M zatímco funkce g není spojitá tamtéž.

Spojítost funkce v bodě/na množině - definice

Definice (Spojítost funkce v bodě). Předpokládejme, že f je funkce n proměnných, $A \in D(f)$ a existuje okolí $U(A)$, které je celé obsaženo v $D(f)$. Říkáme, že funkce f je *spojitá v bodě* A , jestliže pro každou posloupnost bodů $\{X_k\}$ v $U(A)$ platí implikace

$$X_k \rightarrow A \implies f(X_k) \rightarrow f(A).$$

Vzhledem k definici limity platí: Funkce f je spojitá v bodě A právě tehdy, je-li

$$\lim_{X \rightarrow A} f(X) = f(A).$$

Poznámka: Spojitost vzhledem k množině se od zmíněné definice liší akorát tím, že jak bod A tak posloupnost bodů X_k musí být v množině M . (Tedy studujeme pouze chování v této množině).

Spojítost na množině M potom znamená, že je funkce spojitá vzhledem k množině M v každém bodě množiny M .

Věty(o spojitosti součtu ...): na tabuli.

Parciální derivace - motivace

Derivace funkce jedné proměnné v bodě, je vlastně otázka toho jak rychle se hodnota funkce mění když tímto bodem procházím. Mám pouze jednu možnost, (zleva doprava podél osy x).

U funkce více proměnných mám nekonečně mnoho směrů ze kterých mohu bodem projít.

Budu procházet bodem $A = [a_1, a_2, \dots, a_n] \in \mathbb{E}_n$ ve směru souřadných os. Například ve směru osy x_1 .

Pak má proměnný bod X všechny souřadnice kromě první (osa x_1) stejné jako bod A . Tj. $X = [x_1, a_2, a_3, \dots, a_n]$.

Tedy na funkci f mohu hledět jako na funkci jedné proměnné a jako takovou ji i derivovat:

$$\lim_{h \rightarrow 0} \frac{f(a_1 + h, a_2, \dots, a_n) - f(a_1, a_2, \dots, a_n)}{h},$$

jestliže tato limita existuje a je konečná. Derivaci nazýváme parciální derivace funkce f podle x_1 v bodě A . Lze též psát $[a_1 + h, a_2, \dots, a_n] = A + h\mathbf{e}_1$.

Parciální derivace - definice

Definice (parciální derivace v bodě A). Předpokládejme, že $y = f(x_1, \dots, x_n)$ je funkce n proměnných, $A = [a_1, \dots, a_n] \in D(f)$, i je jedno z čísel $1, \dots, n$ a $\mathbf{e}_i$ je jednotkový vektor v $\mathbb{E}_n$, orientovaný souhlasně se souřadnou osou x_i . Existuje-li konečná limita

$$(I.4.3) \quad \lim_{h \rightarrow 0} \frac{f(A + h\mathbf{e}_i) - f(A)}{h},$$

pak její hodnotu nazýváme *parciální derivací funkce f podle proměnné x_i v bodě A* a označujeme ji

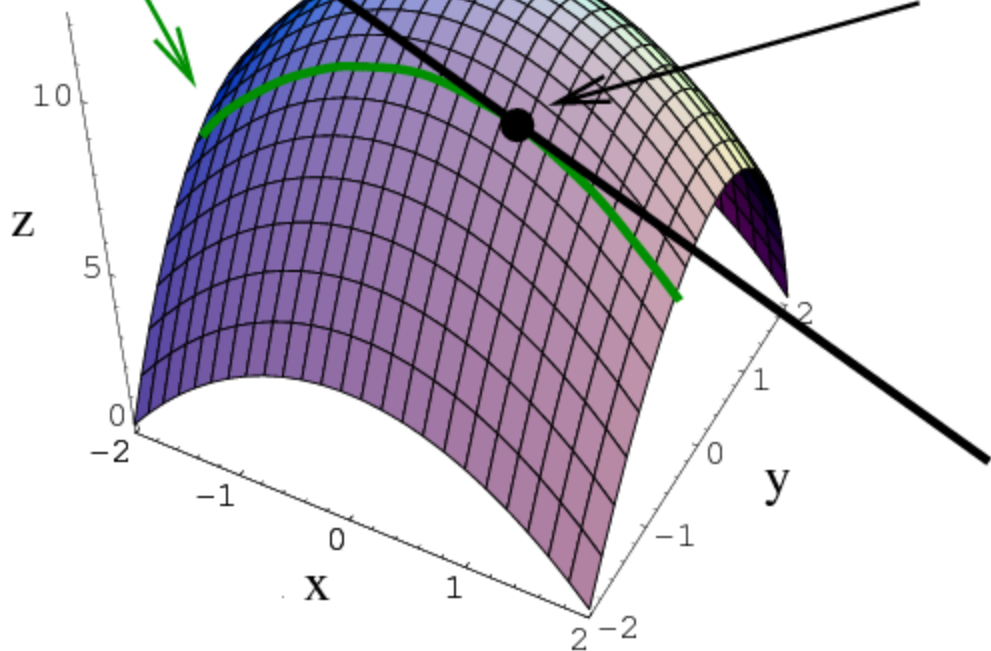
$$\frac{\partial f}{\partial x_i}(A), \quad \frac{\partial}{\partial x_i} f(A) \quad \text{nebo} \quad \frac{\partial y}{\partial x_i}(A).$$

Uvážit geometrický význam. Vlastnosti a výpočet na tabuli.

Line has slope $\frac{\partial f}{\partial x}(a, b)$

Graph of $f(x, b)$

Point $(a, b, f(a, b))$

Gradient funkce f v bodě A

Definice (gradient). *Nechť je f funkce n proměnných $x_1, \dots, x_n$ a A je bod v $\mathbb{E}_n$, ve kterém má funkce f parciální derivace podle všech proměnných. **Gradientem** funkce f v bodě A nazýváme vektor, který značíme $\text{grad } f(A)$ a pro který platí:*

$$\text{grad } f(A) = \left(\frac{\partial f}{\partial x_1}(A), \dots, \frac{\partial f}{\partial x_n}(A) \right).$$

jiné označení

$$\text{grad } f(A) = \frac{\partial f}{\partial x_1}(A) \mathbf{e}_1 + \dots + \frac{\partial f}{\partial x_n}(A) \mathbf{e}_n.$$

Význam a příklad na tabuli.